

LUND UNIVERSITY

"Jag har återfått min tro på humorn i detta arma land" : Uarda på turné 1909

Tersmeden, Fredrik

Published in:
Uarda 100

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2008). "Jag har återfått min tro på humorn i detta arma land" : Uarda på turné 1909. I E. Sillén (Red.), *Uarda 100* (s. 54-61). Akademiska Föreningen.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

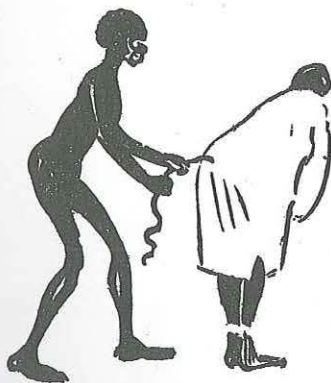
LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

»Jag har återfått min tro på humorn i detta arma land« – Uarda på turné 1909

Ögonblicksbilder från Uarda på Östermalms-Teatern, fångade av Dagens Nyheters utsände (men namnlösa) tecknare.

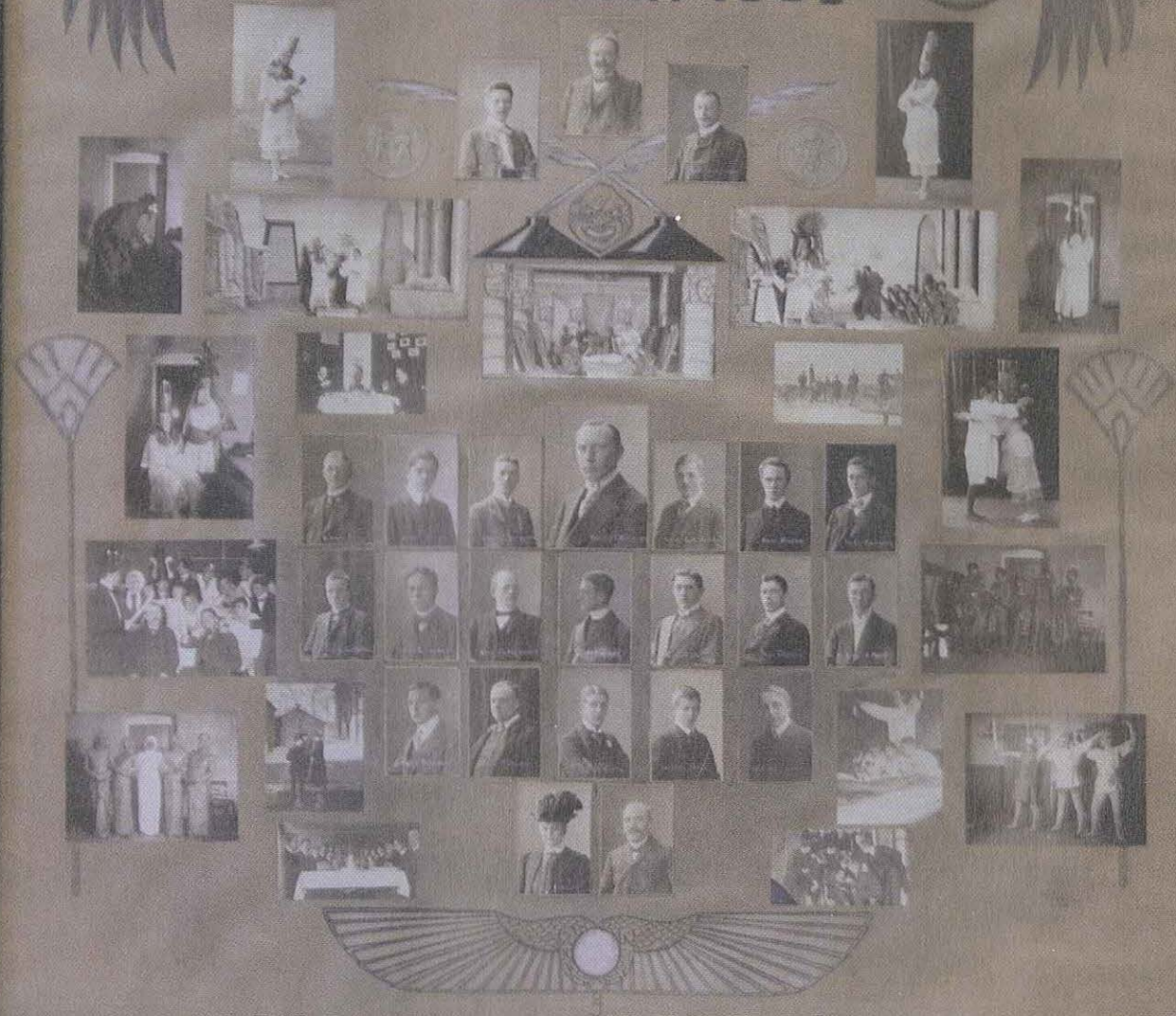

DET FINNS ÅTSKILLIGT som tyder på att lundastudenterna relativt tidigt insåg att *Uarda* var något som gick utanpå det mesta tidigare man producerat i spexväg. En sådan indikation är den rika fotodokumentationen; inget tidigare lundaspex har lämnat en sådan rikedom av såväl scenbilder som rollporträtt efter sig som *Uarda* redan på ett tidigt stadium gjorde. Ett av de mest magnifika uttrycken för denna dokumentation är det monumentala fotocollage som en gång prydde Sociala utskottets rum och numera hänger i AF:s Arkiv. Inramade av konstfärdigt handmålade egyptiserande ornament återfinns här på en yta av 1 x 1,2 meter inte bara ett antal centrala scener ur spexet, utan även en fullständig uppsättning porträttfoton av ensemblen – alltifrån huvudförfattarna och regissören, över scenaktörerna till klädkammarföreståndarinnan Elna Jönsson.

Collaget är dock inte gjort redan till uruppsättningen, ej heller till den första återuppsättningen hösten 1908, utan till 1909 års stora turné – ett i sig än monumentalare företag.

TURNÉPLANEN. *Uarda* var förvisso icke det första lundaspexet att spelas utanför sin andliga hemstad; redan 1904 hade man givit *Carl XII* i Malmö, och 1907 hade *Gerda* spelats såväl där som i Helsingborg. Aldrig förr hade man dock vågat sig på att föra den lundensiska scenhumorn norr om Hallandsåsen, men nu gjorde man det i gengäld med besked. Turnéplanen såg ut som följande:

- 14 februari: Akademiska Föreningen, Lund
- 15 februari: Teatern, Växjö
- 16 februari: Jönköpings teater
- 17 februari: Norrköpings teater
- 18–21 februari: Östermalms-Teatern, Stockholm
- 22 februari: Linköpings teater
- 6–7 mars: Helsingborgs teater (med dubbla föreställningar andra dagen)
- 20–21 mars: Akademiska Föreningen, Lund
- 22–23 mars: Hippodromen, Malmö
- 28 mars: Akademiska Föreningen, Lund

ETT SÅDANT OMFATTANDE TURNÉPROJEKT krävde naturligtvis sina grundliga förberedelser, och ensemblen tycks ha gjort ett gott arbete med vad man i dag skulle kalla marknadsföringen. På många orter längs vägen publicerade tidningarna inte bara recensioner efter respektive föreställning, utan i många fall även kortare eller längre artiklar inför de stundande besöken. I vissa fall har texterna i dessa påannonser en påfallande likhet med det handlingsreferat *Skånska Aftonbladet* publicerat redan vid *Uardas* uppsättning i Malmö föregående höst: samma text återkommer till stor del ordagrant både i *Norrköpings Tidnings* inför-artikel och i *Östergötlands Folkblads* recension! Det hela ger syn för sägen rörande vad som ofta berättats om hur tidens landsortspress i icke ringa utsträckning redigerades genom att man klippte ihop befintliga texter från andra tidningar.

Turnén hade också ett djupare syfte än att bara giva spexarna ett tillfälle att exponera sina profilrörelser inför nya publik. Akademiska Föreningen stod inför en dyr och omfattande om- och tillbyggnad. *Uarda* skulle hjälpa till att draga in pengar till denna.

GENOMFÖRANDET. Dokumentationen av 1909 års turné är något av en arkivaries dröm. Inte bara har man noggrant sparat alla pressklipp turnén genererade (de utgör i dag en väsentlig del i det allra första bandet av AF:s Arkivs ännu fortgående serie av klippalbum), utan även all bokföring med tillhörande verifikationer är nogsnat kronologiskt inbunden i en särskild volym. Här samsas spexarnas kvitteringar av sina dagtraktamenten med räkningar för transporter av fonder och rekvisita; kvitton på rätt stora kvantiteter vaselin (gissningsvis använt för avsminkning) med en rätt intressant nota från en perukmakare Larsson i Linköping:

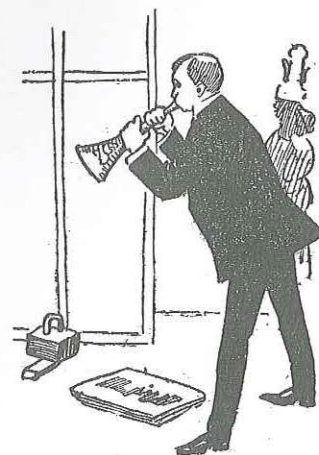
Feb 22	An För verkställd Maskering	kr 15
	Prutat	kr 3
		kr 12

Litet rörande är klädkammarföreståndarinnan Elnas handskrivna kvitton för olika sömnadsuppdrag. De är prydligt präntade men med en bitvis oortodox ortografi, som då den gamla damen begär tio kronor för "utfört arbete" i form av "5 stycken Mumie dregter, 2 kronor för styk".

Inte minst rymmer volymen en rad krog- och hotellnotor. De sistnämnda upptar i regel endast kostnaden för tre rum, vilket i förstone kan synas förvånande då den turnerande ensemblen uppgick till ett tjugotal personer. Förklaringen ges i en tidningsnotis inför avresan där man får veta att spexarna – åtminstone i Växjö – "be-

Föregående sida: man åt och drack gott under 1909 års turné. Den övre bilden – av regissör Clemensson och författare Ramberg – kan i och för sig även vara tagen vid ett annat tillfälle nära i tiden, men torde avspegla en mycket likartad stämning som härunder. På den nedre bilden ses turnéensemblen i vad som förefaller vara ett något postföreställningsmässigt skick. Mannen som får ett svärd i huvudet är AF:s vaktmästare Persson.

Apistjuren brölar i kulisserna. Teckning i *Dagens Nyheter*.

redas kostnadsfri inackordering i privathem". Troligen var hotellboende förbehållet regissören Gustaf Clemensson och några få andra personer i turnéledningen. Det man snålade in på i inkvartering tycks man dock ha tagit igen på trakteringen. I Stockholm smorde man kråset både på Continental och Operakällaren, i Jönköping på Stora Hotellet och i Helsingborg på Hôtel d'Angleterre. Notan från sistnämnda lokus upptager för sista kvällen sju flaskor Pommery, två flaskor madeira, fjorton halvor punsch, en ospecificerad mängd konjak och 50 cigarrer!

MOTTAGANDET. Bland ekonomihandlingarna ingår också redovisning över försålda biljetter från de olika teatrar *Uarda* framfördes på. Vill man vitsa skvallrar dessa om en närmast pyramidal succé. Med ett par enstaka undantag – främst Jönköping och första kvällen i Stockholm – spelade spexarna överallt för närmast utsålda hus. Och trivdes gjorde uppenbarligen inte bara gemene man i publiken, utan även de utsända teaterrecensenterna.

I Växjö konstaterade *Smålands-Posten* att spelet "gick med lif och lust och med den lifliga kontakt mellan salong och scen som är nödvändig för att det skall vara ett nöje att spela och ett nöje att se på". I Jönköping skrev *Smålands Allehanda* att "Uarda bör tilldelas ett mycket högt betyg" och i Norrköping gav *Östergötlands Dagblad* full pott: "Vi erkänna, att vi aldrig sett ett studentspex så värdigt uppsatt, så omsorgsfullt instuderat, så väl försett med förträffliga röster och utmärkt ackompanjator." På sistnämnda ort noterade kollegan Nya Dagligt Allehanda även att en kuplett (*Krokodullan*) hade väckt sådant bifall att den hade fått bisseras – något att beakta i våra dagar då publiken närmast rutinmässigt klappar in biss av vartenda sångnummer...

De flesta och utförligaste recensionerna fick spexet naturligt nog i Stockholm med sina många tidningar. Hade man fruktat att huvudstaden inte skulle förstå sig på det lundensiska skämtlynnnet hade man oroat sig i onödan. "Studentspexets friska och respektlösa, groteska och fyndiga humor är något Stockholmsarna sentera", skrev *Stockholms Dagblad*, och i *Stockholms-Tidningen* skrev signaturen René (Anna Branting) att *Uarda* var "en explosion av af yster, bildad ungdomsglädje – man tju-sas af den, man drages upp och bort ur den atmosfär av filistertjocka, som man vanligen lefver i här i sta'n". Båda tidningarna noterade dock även särskilt det skånska idiomet, och *Stockholms Dagblad* försökte så naturtroget som möjligt transkribera Uardas replik "Ou, pappa, jag älskar hounom såu (...)"

I *Dagens Nyheter* nöjde man sig inte med att recensera. Man skickade även en tecknare till teatern att göra åtskilliga skisser av de olika rollkaraktärerna, och följde

dessutom upp med ett bakom kulisserna-reportage under rubriken "Uarda intime". Här kan man bland annat läsa hur AF:s medföljande vaktmästare förmanar nubierna att vara särskilt rädda om dödsormarna eftersom "det inte är sagt att man kan få några nya i Linköping".

Men icke blott de stora borgerliga tidningarna i huvudstaden öste beröm över gästspelet. Även tidningen *Social-Demokraten* var entusiastisk, om än kanske på något andra grunder. Här hyllades spexet som "den skarpaste satir över åtskilligt som annars anses heligt". Särskilt uppskattades att man vågade driva med *Kungssången* och det militära. Tidningen förutspådde dock att om diverse kyrkliga och statliga överhetspersoner finge se uppsättningen "så bleve spexets turné säkert hastigt avbruten".

Andra aktens balsameringscenen, en bild som kunde ha varit från turnéåret 1909 men som i själva verket tagits i efterskott (möjligen 1915?) för att komplettera det äldsta bildmaterialet i 1920 års tryckta manusutgåva. Av personerna runt baren var det endast Rodrik Rönnkvist (längst till vänster) som verkligen agerat i rollen i en uppsättning.

Denna dystra socialistiska profetia slog nu inte in, och lika nöjd som vänstern kunde kapitalet känna sig, i vart fall i form av teaterdirektören Albert Ranft. Det var nämligen denne huvudstadens dåtida teaterkung som ägde Östermalms-Teatern, och enligt vad pressen kunde rapportera hade han avtalat till sig 50 procent av biljettintäkterna från de två första föreställningarna och 60 procent från de två senare. Med fullsatta hus gav detta honom en intäkt på drygt 6 000 kronor – mer än ett par årslöner i dåtidens penningvärde. "Inte illa i våra dåliga teatertider", konstaterade en tidning.

Inte bara dagspressen utan även ett antal av tidens florerande skämttidningar uppmärksammade lundensarna. I *Söndags-Nisse* skrev självaste Hasse Z att spexet spelats "förträffligt i den sannt (*sic!*) allvarliga ton i vilken all humor bör gå". Än mer entusiastisk var signaturen Läderlappen i konkurrerande *Puck*, vilken avslutningsvis utbrast i ett "Tack, gossar, jag har återfått min tro på humorn i detta arma land".

ÅTERKOMSTEN. Spexensemblens återkomst till Lund blev smått triumfatorisk. *Lunds Dagblad* lät i flera dagar publicera en serie artiklar under den kungligt klingande vinjetten "Från prinsessan Uardas eriksgata". Tillfrågad av pressen om han hade några särskilda turnéminnen att delgiva svarade regissör Clemensson dock diplomatiskt att "De göra sig bäst inom kamratkretsen".

När turnén summerades konstaterades att den omsatt 21 048 kronor och 18 öre och genererat ett överskott på drygt tio procent av detta belopp, närmare bestämt 2 400,56, att skänka till "Akademiska Föreningens byggnadsfrågas lösande". Frukten härav kunde plockas två år senare då det nya AF invigdes 1911. Främst hade "ynglingaborgen" då dubblat sin storlek genom den nya tillbyggnaden i norr, men viktigare för spexarna var kanske att Föreningen i och med detta även fått sin första permanenta scen – den man ännu i dag spelar på.

Med vad man invigde den nya spexscenen? Med *Uarda* så klart!

▣ FREDRIK TERSMEDEN

AF:s arkivarie 2001–07

ÅTERKOMMEN FRÅN 1909 ÅRS succeturné lät ensemblen prägla en minnesmedalj – kanske den första lundensiska spexmedaljen någonsin. Förlagan ritades av Harald Sjövall, samme man som några år senare skulle förse *Uarda* med såväl den klassiska profilaffischen som med vinjetter till den tryckta utgåvan av manusët. Gravyren utfördes däremot av en Oscar Mark, vilken hittills varit ett oskrivet blad i den spexologiska medaljhistorien. Hösten 2006 kontaktades undertecknad dock av den medaljintresserade spexaren Christer Liljemark (Ramses i *Uarda* i början av 1970-talet), vilken på uppdrag av en annan medaljentusiast i Stockholm åtagit sig att försöka göra en del efterforskningar om denne försummade gravyrkonstnär.

Själv sökte jag gå vägen via turnéns räkenskaper, och återfann där mycket riktigt notan för medaljen. Denna gav dock endast vid handen att firman som Mark måste ha arbetat för var Gumælii Grafiska Anstalt i Malmö, och att kostnaden för 24 präglade "medaljer af finsilver" med 54 mm diameter och av 35 grams vikt uppgått till 126 kronor, vartill kom 65 öre för frakt.

Mer framgångsrik var Christer, som genom Malmö stadsarkiv åtminstone fick fram Marks grundläggande persondata. Carl Oscar Johansson Mark föddes i Skärkind i Östergötland den 20 november 1872. 1896 flyttade han från Göteborg till Malmö, där han året därpå gifte sig med Emelie Cecilia Olsson från Uddevalla. Paret förblev i Malmö, där Mark i stadens adresskalender återfinns under titlarna gravör och verkmästare. Också den yngre av hans båda söner, Nils, finns omnämnd med denna titel. Mark senior avled den 27 maj 1938, efterlämnande ett dödsbo värderat till 3 658,76 kronor men med skulder på 3 843,24 kronor. Av tillgångarna utgjordes 900 kronor av "diverse maskiner, verktyg, och inventarier för gravyrkyrket".